

НЕПЕРЕРВНЕ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Нечипоренко В.В.

Україна, м. Запоріжжя, Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр

Доленосні події останніх місяців незворотно змінили акценти у вітчизняній освіті, визначили пріоритетність громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді. Від його ефективності суттєво залежить не тільки стабілізація соціально-економічної ситуації у майбутньому, а й саме існування України, збереження її державності та суверенітету.

Теоретичну основу сучасних підходів до організації громадянсько-патріотичного виховання молоді становлять науково-педагогічні і публіцистичні праці видатних діячів освіти і культури: Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, М.П. Драгоманова, Лесі Українки, Г.Г. Ващенко, Б.Д. Грінченка, М.С. Грушевського, С.Ф. Русової, І.І. Огієнка, В.О. Сухомлинського та ін., а також результати досліджень сучасних вчених. П.М. Волошин обґрунтував психолого-педагогічні умови виховання громадянськості молодших школярів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: рідної мови, читання, «Я і Україна», запропонував форми, методи і прийоми роботи, які впливають на всі компоненти громадянськості особистості: когнітивний, аксіологічний і праксеологічний [1]. Л.О. Рехтета визначила психолого-педагогічні умови ефективного здійснення громадянського виховання учнів 5-9 класів, розглянула принципи, організаційні форми і методи відповідної позаурочної діяльності [5]. Т.М. Гавлітіна розробила та довела ефективність організаційно-педагогічної моделі національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу та програмно-методичного забезпечення його діяльності [2].

Ю.І. Завалевський визначив структуру, критерії, показники і рівні сформованості громадянської спрямованості особистості, обґрунтував і сформулював умови, що впливають на підвищення ефективності виховного процесу з розвитку громадянської спрямованості старшокласників [3]. П.І. Кендзьором розроблено організаційно-педагогічні умови комплексної реалізації інноваційних форм громадянського виховання, обґрунтовано методику діагностування впливу інноваційних форм виховання на розвиток громадянських компетентностей старшокласників [4].

Актуальними для вітчизняної освіти є дослідження можливостей громадсько-патріотичного виховання дітей та молоді засобами фізкультурно-спортивної діяльності. О.М. Шамич обґрунтував педагогічні умови формування громадської активності молодших підлітків у дитячих спортивних об'єднаннях за місцем проживання [7]. М.В. Тимчук розробив зміст, форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи [6].

Науково обґрунтовані рекомендації вчених виступають теоретико-методичною основою для організації громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді. Разом із тим, в кожному навчальному закладі ця робота матиме певні особливості, зумовлені його типом, контингентом вихованців (студентів), наявними умовами для встановлення зв'язків закладу із зовнішнім соціокультурним середовищем: школами, вищими навчальними закладами, громадськими (зокрема, молодіжними) організаціями, підприємствами, закладами культури тощо. Всі ці особливості необхідно враховувати при розробці системи громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах конкретного навчального закладу, зокрема, навчально-реабілітаційного центру, в якому навчаються діти та молодь з обмеженими можливостями здоров'я. Оскільки для більшості з них відвідування позашкільних навчальних закладів є додатковим і часто занадто складним навантаженням, на навчально-реабілітаційні центри покладається додаткова відповідальність за якість і різноманітність форм громадянсько-патріотичного виховання.

Науково апробованим і суспільно визнаним зразком системного здійснення громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями здоров'я є досвід Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. Той факт, що заклад розташований на славетному острові Хортиця, зумовлює не тільки широкі можливості для громадянсько-патріотичного виховання учнів і студентів, але й накладає додаткову відповідальність на педагогічний колектив, від якого залежить, що візьмуть діти з минулого – «вогонь чи попіл» (Ж. Жорес). Враховуючи це, зміст громадянсько-патріотичного виховання в умовах Хортицького центру включає в себе взаємопов'язану діяльність педагогів, вихованців і студентів, спрямовану на засвоєння системи громадянських знань, розвиток громадянських почуттів: любові до України, шанобливого ставлення до традицій та звичаїв українського народу, історичних пам'яток, прагнення до зміцнення гідності своєї держави, потреби зробити свій внесок у долю Батьківщини, готовності її захищати, активної життєдіяльності на користь Вітчизни.

Нормативною основою громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах Хортицького центру є **Концепція національно-патріотичного виховання молоді**, затверджена спільним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки, Міністерства оборони, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 р. №3754/981/538/49. Педагогічний колектив керується визначеними в Концепції виховними завданнями та принципами національно-патріотичного виховання. Дотримуючись принципу цілісності, педагоги Хортицького центру організували національно-патріотичне виховання на системних засадах, забезпечивши його неперервність і наступність в усіх освітніх підрозділах закладу: **обласному центрі ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, дошкільному відділенні, санаторній загальноосвітній школі-інтернаті і багатoproфільному коледжі.**

Вже з перших років життя вихованці залучаються до різноманітних заходів національно-патріотичного спрямування, які проводяться у **центрі ранньої соціальної реабілітації**. Так, 2-5 грудня 2014 р. фахівці центру провели для дітей українське свято «Козаки-мандрівники» у формі квесту. Діти, батьки і працівники вирушили у цікаву подорож на козацький ярмарок. Кожна команда за своєю мапою завітала на 5 різних станцій. За успішне проходження кожної станції діти отримували жетон. На станції «Богатирські ігри» вихованців чекали змагання на вправність та спритність. Козаки також влаштували такі змагання, щоб відзначити найбільш підготовлених воїнів. Станція «Нумо, потанцюймо!» мала вокально-хореографічну спрямованість, адже українці – народ співучий і завжди готовий, як писав Т.Г. Шевченко, узявшись в боки, навприсідки піти. Найбільше захоплення у дітей та дорослих викликала станція «Дивоглядки». Веселі фотографії з козацькими вусами, окулярами, в образі козака та козачки могли зробити собі на згадку всі бажаючі. Кульмінацією свята став Козацький ярмарок. В цілому свято «Козаки-мандрівники» є яскравим прикладом синтезування сучасних методів і технологій роботи з дошкільниками для того, щоб українські цінності відкривалися перед ними у доступній розумінню і яскравій формі.

У **дошкільному відділенні Хортицького центру** громадянсько-патріотичне виховання дітей якісно збагачується і посилюється. Не тільки на заняттях, а й протягом усього дня лейтмотивом навчально-виховної роботи з дошкільниками є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, національних цінностей українського народу (відповідно до статті 7 Закону України «Про дошкільну освіту»). Усвідомленню та

емоційному переживанню дошкільниками своєї національної ідентичності, приналежності до українського народу сприяє спілкування зі школярами в рамках різноманітних проектів громадянсько-патріотичної спрямованості. Так, у 2014-2015 н.р. дошкільники разом з учнями початкових класів взяли участь у проекті «Україна – єдина країна, а Хортицький центр – єдина родина», спрямованому на усвідомлення дітьми своєї приналежності до українського народу, розуміння того, що Батьківщина починається з рідного дитячого садочка і рідної школи. В рамках проектної діяльності дошкільники взяли участь у підготовлених молодшими школярами заходах «Символи України» і «Осінній ярмарок», спільно з батьками виготовили саморобки і представили їх на тематичній виставці «Україна – єдина країна».

Змістова, організаційна і технологічно-методична наступність між дошкільним відділенням і **санаторною загальноосвітньою школою-інтернатом Хортицького центру** забезпечує збагачення змісту, форм і методів громадянсько-патріотичного виховання при переході дітей до початкової школи і подальшому навчанні. Синергетичне взаємодоповнення навчальної та виховної підсистем школи-інтернату є необхідною передумовою спрямування уроків і виховних заходів на становлення учнів як свідомих громадян України.

Навчальна підсистема забезпечує виконання Державного стандарту початкової загальної освіти і Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, які передбачають формування в учнів громадянської компетентності в ході реалізації освітньої галузі «Суспільствознавство». Використовуючи сучасну палітру форм і методів навчання, педагоги розвивають в учнів інтерес до української історії і культури, мотивацію до глибокого вивчення української мови, її грамотного використання у різних ситуаціях. Одним із таких ефективних методів роботи є метод проектів, який учителі Хортицького центру застосовують для активізації школярів, розвитку їх ініціативності та свідомого ставлення до соціокультурних проблем. Так, реалізація проекту «Від золотих зернят поезії Шевченка до «золотої творчості» дітей» дозволила розширити знання учнів про творчість Т.Г. Шевченка, його твори для дітей, застосувати отримані знання при виготовленні декоративних глиняних виробів, сувенірів, іграшок, створених власноруч та разом з дітьми дошкільного віку. В позаурочний час вчителі проводять екскурсії до Музею історії запорозького козацтва, історико-культурного комплексу «Запорозька Січ», музею під відкритим небом «Скіфський стан» та Запорізького обласного краєзнавчого музею. Це сприяє вихованню дбайливого ставлення до рідної землі, поваги до народних традицій і фольклору.

Виховна підсистема успішно виконує пріоритетне завдання громадянсько-патріотичного виховання завдяки реалізації положень Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні, схваленої постановою Президії Академії педагогічних наук України від 1.07.2004 р., протокол №1-7/6-98. Відповідно до Національної програми, зміст виховання включає розвиток у дітей та учнівської молоді ціннісного ставлення до суспільства і держави, яке виявляється у таких якостях, як патріотизм, національна самосвідомість, правосвідомість, політична культура та культура міжетнічних стосунків. Виховання цих якостей забезпечене через розробку та впровадження педагогами Хортицького центру цільової виховної програми «Я – громадянин України» для учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Програма спрямована на формування ціннісного ставлення до суспільства та держави дітей на засадах компетентісно спрямованої педагогіки життєтворчості і складається з 6 модулів: «Правова абетка», «Історія рідного краю», «Культура і традиції українців», «Ми – українці!», «Культура і традиції інших народів» та «Мова калинова». Зміст програми включає різноманітні форми: уроки громадянськості, бесіди, ігри, круглі столи, конкурсні програми, тематичні читання, виховні години, казкові подорожі громадянського спрямування, проекти тощо.

У справі громадянсько-патріотичного виховання підрастаючого покоління невичерпним джерелом яскравих і повчальних прикладів самовідданого служіння країні є історія українського козацтва, життєписи видатних громадських і культурних діячів України. Педагоги Хортицького центру приділяють велику увагу ознайомленню вихованців і студентів зі славним життям козаків і культивуванню високих чеснот, які користувалися повагою на Запорозькій Січі: справедливості, почуття власної гідності, прагнення до свободи, чесності, братерського духу, мужності, кмітливості, вірності слову і ділу. Обов'язковим напрямом громадсько-патріотичного виховання є ознайомлення вихованців і студентів з життям і діяльністю національних геніїв: Г.С. Сковороди, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, Лесі Українки, М.П. Драгоманова, М.С. Грушевського, С.Ф. Русової та інших видатних громадських діячів, які зробили вагомий внесок в українську культуру і забезпечили її піднесення до рівня найрозвиненіших культур інших країн.

Широкі можливості для якісної організації громадянсько-патріотичного виховання школярів надає такий компонент виховної підсистеми закладу, як дитячий реабілітаційний театр «Інклюзив», що має почесне звання «Народний художній колектив». Учасники театру готують вистави, лейтмотивом яких є повага до

багатостраждальної історії України, увага до актуальних подій у державі, віра в її розквіт у майбутньому.

Важливим аспектом діяльності навчально-реабілітаційного центру як відкритої соціально-освітньої системи є залучення підростаючого покоління до всеукраїнських акцій національно-патріотичної спрямованості. Завдяки цьому учні мають змогу не тільки проявити свою громадянську позицію в конкретній справі, а й відчутти солідарність з мільйонами однолітків з усієї країни, які також є учасниками акції.

Дуже актуальним напрямом громадсько-патріотичного виховання учнів з особливими освітніми потребами є залучення їх до волонтерської діяльності. Це дозволяє попередити виникнення в учнів споживацької позиції, адже певний егоцентризм, властивий дітям з обмеженими можливостями здоров'я, долається краще за все у випадку їх активної допомоги іншим людям. Вихованці і студенти у складі всього колективу Хортицького центру взяли активну участь у волонтерській діяльності, спрямованій на допомогу мужнім захисникам України.

Найважливішим і наймогутнішим засобом громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах є, безперечно, зустрічі і безпосереднє спілкування з українськими героями – воїнами, які сьогодні захищають країну від зовнішньої агресії. Для успішного виховання значення прикладу іншої людини важко перебільшити, адже саме це уберігає школу від вербалізму і порожнього моралізаторства, натомість засвідчує красу і силу дієвого патріотизму. Саме тому педагоги Хортицького центру приділяють велику увагу організації зустрічей вихованців і студентів з українськими воїнами. Такі приклади надихають молоде покоління бути справжніми громадянами країни, готовими так само віддано захищати її у разі потреби.

У багатопрофільному коледжі Хортицького центру громадсько-патріотичне виховання набуває якісно нових характеристик, зумовлених необхідністю поглиблення світоглядно-ціннісної підготовки студентської молоді та її організації у взаємозв'язку із завданнями професійної освіти. Для набуття молодим поколінням активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних цінностей викладачі коледжу майстерно використовують виховний потенціал навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, таких як «Історія України», «Історія української культури», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Ділова українська мова», «Політологія» та «Соціологія».

Значну увагу у коледжі приділяють плеканню державної мови як стрижня української культури. Надзвичайно важливим для нашої країни є розвиток української жестової мови, яка забезпечує залучення людей з особливими освітніми потребами до соціокультурного простору держави і реалізацію їх громадянських прав. З цією метою студенти педагогічного відділення напряму підготовки «Корекційна освіта (за нозологіями)» вивчили спецкурс «Українська жестова мова», на якому засвоїли навички спілкування рідною мовою з німими. На відкритому заліку студенти разом з викладачами виконали на жестовій мові народні та сучасні українські пісні, які нікого не залишили байдужими.

Пам'ятаючи, що успіх виховання залежить від поведінки вихователя, педагога Хортицького центру щодня подають учням життєво необхідний приклад: приходять на роботу у вишуканих вишиванках, приділяють велику увагу естетизації кабінетів у національній стилістиці, беруть активну участь у суспільних заходах, які утверджують славу України.

Література:

1. Волошин П. М. Виховання громадянськості молодших школярів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / П. М. Волошин. – К., 2010. – 21 с.
2. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / Т. М. Гавлітіна. – К., 2007. – 20 с.
3. Завалевський Ю. І. Формування громадянської спрямованості старшокласників у виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / Ю. І. Завалевський. – К., 2003. – 20 с.
4. Кендзьор П. І. Інноваційні форми організації громадського виховання старшокласників у позакласній роботі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / П. І. Кендзьор. – К., 2004. – 26 с.
5. Рехтета Л. О. Громадянське виховання учнів основної школи в позаурочній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / Л. О. Рехтета. – К., 2003. – 27 с.
6. Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / М. В. Тимчик. – К., 2012. – 21 с.
7. Шамич О. М. Формування громадської активності молодших підлітків у дитячих спортивних об'єднаннях за місцем проживання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / О. М. Шамич. – К., 2011. – 20 с.